

канд. пед. наук : спеціальність – 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти. – Харків, 2008. – 20 с.

4. Шиян, Б.М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: підручник: в 2ч. / Б.М. Шиян. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – Ч.1. – 272 с.

Світлана Челало,

Олена Маркова,

Центральноукраїнський державний
педагогічний університет
імені Володимира Винниченка,
м. Кропивницький

ІСТОРИЯ РОЗВИТКУ НАРОДНИХ РУХЛИВИХ ІГОР ТА ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЇХ ВИКОРИСТАННЯ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ ДИТИНИ

Постановка проблеми. Важливою складовою високого рівня культури суспільства є фізична культура. Вивчення історії фізичної культури збагачує кругозір, сприяє формуванню світогляду, допомагає засвоїти теорію фізичного виховання й усвідомити практику фізичної культури. Зважаючи на те, що, окрім виконання оздоровчих та освітніх завдань, фізичне виховання вирішує і загально-педагогічні завдання – формування морально-вольових якостей, виховання патріотизму і шанобливого ставлення до Батьківщини, природним і актуальним є необхідність більш детального і глибокого історичного аналізу національного тіловиховання, в тому числі й значення народних рухливих ігор.

Аналіз останніх досліджень. На необхідність використання ігор у вихованні підростаючого покоління звертали увагу О. Вашенко, Е. Вільчковський, Г. Воробей та ін. Про окремі аспекти використання українських народних рухливих ігор у вихованні дітей дошкільного і молодшого шкільного віку говориться у працях А. Цьося, О. Яницької та ін.

Виклад основного матеріалу. В сучасній педагогіці важливу роль в системі як фізичного, так і морального і розумового виховання відіграють рухливі ігри. У повсякденному житті людини, гра є однією з форм його діяльності й одночасно важливою соціальною функцією, оскільки вона використовує елементи гри в своєму існуванні. Особливе значення в процесі фізичного розвитку дітей мають народні рухливі ігри (обрядові календарні, побутові, ігри-забави, хороводи та ін.), які характеризуються давню історію і великий виховний потенціал.

Як історичне явище вони збереглися і дійшли до наших днів з глибокої давнини, передавалися з покоління в покоління, вбираючи в себе кращі національні традиції, і в різному ступені сприяли вирішенню освітніх, розвиваючих і виховних завдань фізичного виховання дітей. Як особливий вид діяльності вони стимулюють дитячу рухову і мовну активність. Оскільки зміст народних ігор відображає ставлення до природи, побуту і світогляду певного народу, ігри сприяють формуванню ціннісних орієнтацій.

Досліджуючи національно-народні форми фізичного виховання, вчений теоретик В.І.Елашвілі підкреслював: «... немає у світі народу, в якого б не було своїх видів фізичних управ і розливів видів, які складають один із елементів культури та побуту» [4]. Ця галузь, зокрема, була органічною частиною національної культури українців.

Слід зазначити, що незважаючи на відповідний рівень сформованості рухливих народних ігор, процес їх розвитку не припинився, а невпинно продовжується. Свідченням цього є постійне поповнення скарбниці народних рухливих ігор, забав і розваг новими елементами. У зв'язку з цим, вивчення національних традицій і впровадження адекватних рухливих ігор, забав і розваг у сучасну практику навчально-виховної роботи, особливо для молоді, сприятимуть не тільки національно-культурному відродженню, а й формуванню повноцінної національної системи фізичного виховання, підвищенню ефективності виховного процесу в цілому.

В структурі найдавніших форм народної фізичної культури належне місце відводиться військово-фізичній підготовці. Головною ідеєю обрядів слов'ян-землеробів було звернення до природи, а серед розмаїття обрядодійств виділялись: зимові, весняні, літні, осінні.

Зимові з колядою, новим роком були тривалим (двадцятиденним) комплексом, в ігрищах котрих відтворювались характерні для кожного місяця наступного року обрядові ігри та розваги.

Наступним, значним циклом святкувань була зустріч весни і перший етап польових робіт. Наші пращури найбільше шанували весну, про що свідчить весняний цикл святкувань, а серед них «Масляна» – свято проводів зими, в програмі якого численні елементи фізичної культури (двобої навкулачки, ковзання на льодяних горах, змагання на лижах, а також специфічні рухливі ігри типу «Каструбонька», «Морена»).

Весняний цикл святкувань насичений рухливими іграми, забавами, розвагами молоді та дорослих. Елементи фізичної культури найповніше представлені у дійствах «веснянка», «гаївки» та ін. Після прийняття християнства більшість весняних ігор поступово перейшли у форму дитячих рухливих ігор.

Літній цикл святкувань теж був насиченим елементами фізичної культури. Головним літнім святом було свято Купала, кульмінацією якого завжди був комплекс рухливих ігор, забав і змагань (Рис. 1.)

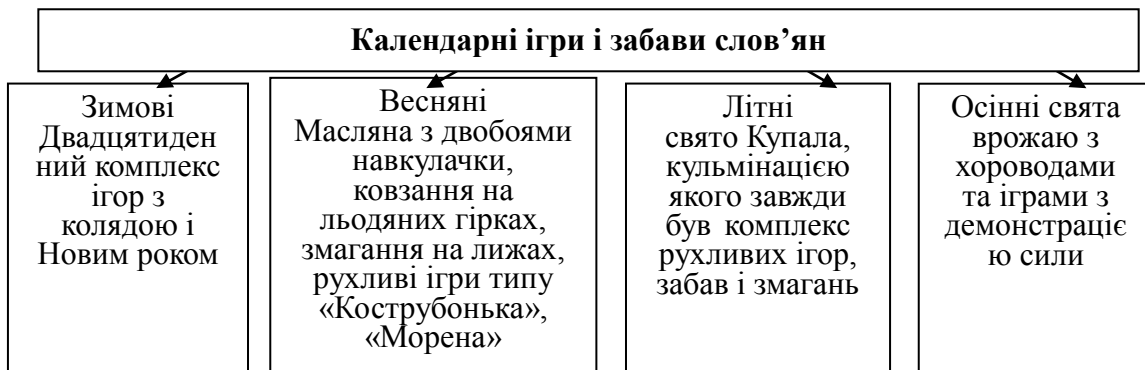

Рисунок 1. Календарні ігри і забави слов'ян.

Різноманітні природні умови та історичні особливості окремих частин України позначились на їх ролі у фізичному вихованні. Так, у степовій частині, де багато рівних площин, більш розповсюдились ігри з широким полем ігрової діяльності – метання палиці або м'яча, біг навздогін тощо. У гірських районах Галичини та Буковини частіше можна зустріти ігри на рівновагу, з перетягуванням, стрибками та метанням в ціль («Забивання сокири», «Тягнути бука»). Велику групу складають ігри, що відображають характерні рухи і поведінку звірів і птахів («Перепілонька», «Рак-неборак», «Зайчик») або природні явища («Метелиця», «Дощ»). У змісті та назвах ігор відображаються професійні особливості праці («Коваль», «Печу-печу хліб» та ін.). Багато рухливих ігор названо на підставі переважаючих в них подій («Вивертень», «Шкандибки» тощо).

Відомо, що понад 600 рухливих ігор застосовувались для фізичного розвитку дітей і молоді, переважна більшість з них виконувалась під музику або спів. Це робило їх ефективним засобом фізичного і морального виховання молоді. Провідне місце серед бойових танців українців відводиться гопаку. Він був улюбленим танцем і у запорізькому війську. Як відомо, гопак виконував спочатку один, потім два і більше танцюристів, його виконання проходило в дусі змагальності, поединку. Відмінною рисою цього найпопулярнішого серед українців танцю є те, що його основу складають важливі, з точки зору виконання дії (стрибки: «щупак», «яструб», «розніжка в повітрі»). Аналіз рухів сучасного гопака вказує на схожість основних рухів з «біомеханікою» рухів великих птахів: журавля, яструба, орла. Деякі рухи донесли до нас первісну назву (голубець, яструб, журавель...).

На сьогоднішній день, введення народних рухливих ігор передбачене у дошкільній програмі «Українське дошкілля» (укладачі О.

Дідух та о. Білан) у розділі «Рідний край», а також у Концепції дошкільного виховання в Україні у змісті і засобах національного виховання [1, с. 99].

Рисунок 2. Види рухливих ігор слов'ян.

Добираючи гру, слід враховувати вік дітей і чітко визначати мету. Дітям старшого дошкільного віку в житті доступні хороводні ігри з текстом (перша група): «Галя по садочку ходила...», «Калина», «Я лисичка, я сестричка», «Ой у перепілки...», «Жили у бабусі...». Це є характерною особливістю української народної гри.

До другої групи належать хороводні ігри зі співом. Текст цих ігор ознайомлює дітей з трудовими процесами, із звичаями українського народу. Це такі ігри, як «Соловейко-сватку», «А ми просо сіяли, сіяли...», «Мак», «Задумала бабусенька» та ін. Наступну групу становлять ігри розважального характеру, в яких відбито народні звичаї. Це ігри «Ягілочка», «Чий вінок кращий?», «Ходить Гарбуз по городі», «Як у нас біля воріт», «Ой є в лісі калина», «Ой на горі жито» та ін. Чимало народних ігор стануть у пригоді вихователю для закріплення звуковимови, звуконаслідування. Серед них: «У волосянку», «Рядки», «Гуси», «Ку-ку, ку-ку, птичко мала», «Прослужив я в пана рік», «Задумала бабусенька», «Довгоносий журавель» та ін.

У школі дитина знайомиться з іншим видом діяльності – навчанням. Але гра залишається важливим засобом не лише відпочинку, а й творчого пізнання життя. Гра – потужний засіб виховного впливу на дітей. В. Шаталов зазначає: «Придивіться: чи не дуже рано згасає наш педагогічний інтерес до ігор, які вірою і правдою завжди служили і покликані служити розвиткові кмітливості та пізнавального інтересу дітей на всіх, без винятку, вікових етапах. Відомо, що ті діти, з яких на уроці й слова не витягнеш, в іграх виявляють надзвичайну активність. Вони можуть повернути хід гри так, що деякі відмінники тільки руками розведуть, їхні дії відзначаються глибиною мислення. Мислення сміливого, масштабного, нестандартного» [3].

Аналіз народних рухливих ігор, поширених і сьогодні серед дітей молодшого шкільного віку, засвідчує, що свої корені вони мають у

стародавніх фольклорних обрядах, церемоніях і ритуалах. Найчастіше вони спираються на фольклорні образи вовка, ведмедика, зайчика, котика, кози тощо, які є знаковими для української культури, традиційно відтворювались у різноманітних обрядах та ритуалах і нарешті перейшли до дитячих рухливих ігор. Прикладом може бути фольклорний образ вовка, що відтворюється в багатьох дитячих іграх. Так, відомою дитячою грою, побудованою на зазначеній ролі, є гра «У сірого вовка».

Українські рухливі народні ігри та їх елементи можна використовувати на усіх трьох етапах проведення уроку – підготовчому, основному та заключному. На першому етапі можуть проводитися ігри з невисоким ступенем складності й рухливості, наприклад: «Трійки», «Котики» та «Горіхи», які сприяють організації та підготовці учнів до виконання основних завдань. В основній же частині уроку надається перевага проведенню естафет на швидкість, метанню, стрибкам та іграм, що сприяють удосконаленню та закріпленню складних дій. При цьому по чергово нормуються інтенсивність, використовуються наступні українські рухливі народні ігри: «Довга лоза», «Гривеники», «Гопак», «Слон», «Цурки», різні види естафет. У заключній частині заняття необхідно застосовувати ігри, які сприяють зниженню фізичного й психологічного навантаження – ігри малої потужності, а саме ігри на увагу та відновлення дихання, як-от: «Жучок», «Швидко шикуйся!».

Висновки. Таким чином, історичні особливості виникнення і становлення народних ігор тісно переплітаються з сучасною практикою роботи вчителя фізичної культури. Знаючи історію розвитку народних ігор і забав сучасний фахівець зможе ефективно впроваджувати в шкільну практику різноманітний арсенал українських народних ігор. В багатющому фонді народних рухливих ігор концентруються глибинні народні знання про сутність людської особистості та правила її тілесного та духовного виховання.

Використані джерела:

1. Лисенко Н. Педагогіка українського дошкілля // Лисенко Н., Кирата Н. Педагогіка українського дошкілля. – К., 2006 – 302 с.
2. Приступа Є.Н., Українські народні рухливі ігри, розваги та забави: методологія, теорія і практика / Є.Н. Приступа, О.В. Сликаківський, О.І. Лук'яненко – Дрогобич: Видання ТзОВ „Вимір», 1999. – 449 с.
3. Шаталов В. Ф. Педагогическая проза / В. Ф. Шаталов – М., 1980 – С. 64-65.
4. Элашвили В.И. Традиции грузинской физической культуры и современность / В.И. Элашвили – Тбилиси: Мецинереба, 1973. – С. 24.